

Методичний коментар до уроку “Морські загадки”

Серед хвиль

Спогади про море

Мабуть у кожного з нас особливе ставлення до моря: воно дивує нас, примушує поважати себе, може жорстоко помститися за легковажне ставлення до нього. У кожного свої спогади про море.

- Як ми уявляємо море? Що відразу згадуємо?
- Чим море відрізняється від інших водойм?
- Яке море?

Море — це простір, якому ні кінця, ні краю не видно. Повільно здіймаються морські хвилі, ми відчуваємо їхню силу й могутність. Це постійний рух: морські хвилі ніколи не зупиняються, змінюється тільки ритм руху. Море — це невтомний трудівник. Пригадайте кругленькі камінчики на морських пляжах: морські хвилі терпляче шліфували їх. Море допомагає перевозити вантажі, вирощує смачні водорості... Ви можете продовжити і згадати про море щось своє, те, що ближче саме вам.

- Спробуємо поглянути на море, як на живу істоту.

Море має свій характер, у нього може змінюватися настрій, воно може й розсердитися на тих, хто віддається його хвилям. Морські хвилі привітно зустрічають нас, граються з нами, приємно гойдають. Іноді хвилі стають більшими — це море веде діалог з вітром.

Можете запропонувати дітям принести світлини, на яких вони біля моря: так учням буде легше пригадувати.

Знайомимосся з художником

Іван Айвазовський — видатний художник-мариніст. Окрім морської тематики працював також і в інших жанрах живопису: анімалізм, портрет (автопортрет) тощо.

Айвазовський є автором понад 6000 різних творів. Його полотна прикрашають музеї та приватні зібрання по всьому світу. За понад шістдесят років творчої кар'єри Айвазовський брав участь у понад 120 художніх виставках, половина з яких були персональними.

Іван Айвазовський відомий також як колекціонер, меценат, живописець Головного морського штабу, академік, професор, почесний член академій мистецтв в Амстердамі, Римі, Парижі, Флоренції та Штутгарті.

Іван Айвазовський ще в дитинстві виявив неабиякі художні й музичні здібності: він самостійно навчився грати на скрипці, гарно співав, але найбільшою радістю для нього було малювати самоварним вугіллям на стінах будинків. Цей “настінний живопис” помітив феодосійський архітектор Яків Кох, який подарував Івану перші олівці й папір, а потім показав малюнки градоначальнику Олександрову Казначееву, який, ставши губернатором, забрав підлітка із собою до Сімферополя, поселив у своєму будинку й віддав до гімназії.

1840 р. Іван Айвазовський подорожував за кордоном, працював у Римі, Неаполі, Сорренто, Венеції, Парижі, Лондоні, Амстердамі. 1845 року на запрошення турецького султана побував у Стамбулі.

Після повернення назавжди оселився у Феодосії, де збудував будинок і майстерню, влаштував виставки. Гроші, виручені від продажу картин, передавав місту для проведення у Феодосію питної води, будівництва залізниці та порту, заснував у місті художнє училище, археологічний музей, багато передавав на добродійні цілі, а в 1880 році заснував картинну галерею, яка названа на його честь.

Бурхливе море в живописі

На наступних двох уроках дослідимо, як різні джерела інформації можуть допомогти дитині відкрити різні сторони одного й того самого явища або об'єкта. І тільки порівняння і взаємодоповнення відомостей з різних джерел створить цілісну картину. Тож дитина має вчитися аналізувати відчуте, розрізняти об'єктивне і суб'єктивне, грамотно використовувати те й інше, перевіряти, наскільки її відчуття надійні, критично ставитися до відчутного, використовувати надалі для отримання нових знань.

Розглянемо, як засоби живопису, художньої літератури, музики, рух можуть допомогти дітям побачити з різних точок зору море. У представників кожного виду мистецтва свої виражальні засоби: у поетів і письменників — слова, у живописців — олівці та фарби, у скульпторів — камінь, дерево та глина, у композиторів — ноти, у хореографів — рухи. Кожен із цих засобів по-своєму передає те, що хотів розповісти нам митець, на що хотів звернути нашу увагу.

Якомога повніше передати багатогранність моря допоможе поєднання чотирьох видів мистецтва — музики, танцю, живопису, літератури. Кожен вид мистецтва має додати певні ознаки до образу, який створює кожна дитина, всі види мистецтва педагог представляє дитині рівноправними (жоден із них не може бути фоном для іншого). Види мистецтва варто включати у пізнання поступово, послідовність залежить від готовності дітей сприйняти певний вид мистецтва.

Порівняймо з дітьми море у природі в різні частини доби, у різну погоду та відображення моря засобами мистецтва. Яким різним може бути світ навкруги! Які яскраві барви, неповторні поєднання різних природних явищ! Слова й барви гармонійно доповнюють опис, і ми маємо можливість побачити море в усій красі “очима” художників, поетів і музикантів, додати свої враження.

Звичайно, дітям складно відразу аналізувати різнопланову інформацію з кількох джерел, тому підключаємо джерела поступово: спочатку активізуємо власний досвід дитини, допомагаємо дітям інтегрувати життєвий досвід одне одного, взаємозбагачуватися досвідом інших, потім — поступово підключаємо по одному джерелу (послідовність залежить від того, яке джерело ближче дітям певної групи), насамкінець — маємо цілу палітру відомостей про море, у дітей формується зовсім інший погляд на море, знання дітей уточнюються, поглиблюються, активізується пізнавальна діяльність. Якщо педагог зміг зацікавити дітей, вони потім ще більше дізнаються про море самостійно.

Роздивіться з дітьми картину Івана Айвазовського “Серед хвиль”.

- Якого кольору море? Опишіть, які барви використав художник, щоб зобразити його.
- Що ви відчуваєте, коли дивитесь на картину?
- Чи бачили ви таке море? Які враження у вас залишилися?
- Чи хотілося б вам побачити бурхливе море ще раз? Чому?

Дивлячись на картину важко повірити, що це не світлина. Вдалечині художник змалював розлючене море, використавши темні барви. Усе тоне в густому синьому мороці. Здається, воно й не думає вщухати. А ближче до нас, на передньому плані, море вже не здається таким страшним. Адже передній план майстер змалював ніжними й переливчастими світлими фарбами. Завдяки майстерно дібраним відтінкам фарб вода здається прозорою, живою, рухомою. А зліва вже виблискує сонячний промінець — гнів моря стихає і скоро воно знову стане привітним.

Запропонуйте дітям послухати шум морських хвиль.

- Як може звучати море, зображене на картині Івана Айвазовського?
- Передайте рухами, як здіймаються хвилі.

Спочатку діти можуть поодиноці здійснити кожен свою хвилю, а потім спробувати здійснити хвилі удвох, утрьох тощо.

Музика моря

Море очима композитора

Поринемо у дивовижний світ музики французького композитора-імпресіоніста Клода Дебюссі, одного з найяскравіших музикантів на межі XIX та XX століть. Він втілював у музиці свої швидкоплинні враження, відтінки емоцій людини та явищ природи. К. Дебюссі тяжів до поетично одухотвореного пейзажу, до передавання витончених відчуттів, які виникають в людини, коли вона милується красою неба, лісу, моря.

У дитинстві композитор милувався Середземним морем, захоплювався Атлантичним океаном і Ла Маншем протягом усього життя. Музикант говорив: “Море — це наймузичніше з усього, що є...”.

Іноді композитор під час створення музики спирався на візуальний образ, ніби перетворював барви на звуки. Саме живописні асоціації грали важливу роль у народженні музики К. Дебюссі: картини французьких імпресіоністів, що часто надихалися морем, кольорові пейзажі японського гравера Кацусіка Хокусі (його гравюра “Хвиля” прикрашала кімнату композитора). За бажанням К. Дебюссі, копія цієї гравюри прикрасила обкладинку партитури “Моря”.

Прослухаємо три симфонічні ескізи К. Дебюссі “Море”. Це найбільший з оркестрових творів композитора, а слово “ескізи” вказує на зв’язок музики з живописом, як це властиво й іншим творам музиканта. Композитор зазначав, що “море поставилося до нього добре, показало всі свої шати”. Тож і ми разом з ним поглянемо на море в усіх його станах, в усій його величі та красі.

Ескіз III “Діалог вітру та моря”

Море показує нам свою силу й могутність. Слухаючи цю музику, ми уявляємо, як одна за одною здіймаються великі хвилі, вони все ростуть і досягають величезної висоти. Можливо, море розсердилося. З таким морем не пожартуєш, горе тому, хто в цей час опиниться у його водах. Тільки мужня людина здатна змагатися з такими хвилями. Море заворожує нас своєю волею та величчю. Ми бачимо стихію: таке море може руйнувати.

Послухайте з дітьми ескіз III “Діалог вітру та моря” Клода Дебюссі (три симфонічні ескізи “Море”).

- Опишіть море, яке ви собі уявили, слухаючи музику.
- Які звуки ви чуєте, коли на морі шторм? Як змінюється погода? Поведінка тварин?

З перших нот у музиці з’являється драматизм, тривожність, відчуття небезпеки. Вона відображає стан природи: стає похмуро, на сонце насуваються важкі хмари. Ми відчуваємо зміну характеру моря. Воно стає бурхливим, розлюченим, страшним. Форма і напрям хвиль весь час змінюються, вони зіштовхуються одна з одною, міряються силами. Ви помічали, що море у шторм змінюється швидше й виразніше, ніж у спокійну погоду? Голос моря весь час змінюється: воно сперечається з вітром, який здіймає хвилі, кидає їх на прибережні скелі. На таке море цікаво дивитися з берега, коли ми відчуваємо себе у безпеці. Чудернацько змінюється морська піна, стає схожою на хмари на небі. Ми можемо побачити в ній дивовижні міста, неприступні гори, химерних тварин...

- З ким ще розмовляє море? Як ви гадаєте, чому море таке невдоволене?
- Які музичні інструменти краще показують таке море?
- Як змінюється гучність мелодії? Як ви вважаєте, навіщо?
- Море весь час однакове? Як змінюється настрій моря в цьому ескізі?
- Звуком якого дитячого музичного інструмента ви хотіли б передати шторм? Спробуйте це зробити.

Запропонуйте дітям придумати рухи під музику третього ескізу К. Дебюссі.

Здається, море розлючується все більше і більше. Але раптом воно заспокоюється... Різким контрастом звучить епізод в середині музики: умить стихія затихає, настає тиша, хвилі уповільнюють свій біг, море ніби розмірковує: “Що ж я так розлютилося? Стільки всього накоїло!” Тема вітру стає світлою і спокійною, суперечка вітру з хвилями вщухає, хвилі м’яко перекочуються, їх обережно, але все ще сильно, підганяє вітер. Сонечко визирає з-за хмар, роздивляється, міркує, чи можна вже показуватися, чи краще ще побути за хмарами, щоб не потрапити морю “під гарячу руку”. Природа в очікуванні: “Що робитиме море? Чи вже втомилося? Чи вщухає його лютя?”

- Що ви відчуваєте, коли слухаєте музику?

Раптом хвилі збільшуються, море ще невдоволене, але таких масштабів, як на початку, стихія вже не доходить. Море вирішує не показувати всієї своєї сили й могутності, не лякати оточуючих, не руйнувати все. Воно заспокоюється, а з ним заспокоюється і вся природа.

Послухайте музику третього ескізу ще раз: запропонуйте дітям вибрати атрибут і під музику показати шторм.

- Як треба змінити кольори, щоб намалювати шторм? Як море змінює колір у цій музиці? Чому?
- Знайдіть картину (див. презентацію “[Музика і море](#)”), на якій море найкраще відповідає мелодії.
- Який настрій викликає у вас ця музика?

Еко-плакати: бережіть море

Розкажіть дітям притчу про дівчинку й море.

Дідусь гуляв уздовж пляжу. На шляху йому траплялися тисячі морських зірок, викинутих океаном на берег. Незабаром він побачив маленьку дівчинку, яка збирала їх і кидала у воду.

— Ох, дурненька, — вигукнув старий, — ти не зможеш їх усіх врятувати. Їх дуже багато.

Дівчинка всміхнулася і промовила:

— Я знаю. Але я можу врятувати ось цю, — вона взяла одну зірку й кинула її в океан, — і ось цю, — кинула наступну, — і ось цю...

- Чи має рацію дівчинка? Як на її місці діяли б ви?

Учені всього світу привертають увагу людей до того, якої непоправної шкоди морям і океанам завдають вилов риби, забруднення водойм і глобальне потепління.

Роздивіться з дітьми плакати і розкажіть, до яких важливих проблем вони привертають увагу.

- Чи вразили вас ці плакати? Чим саме?
- Чим плакати відрізняються від звичайних малюнків?
- Придумайте написи до цих плакатів.
- Чим плакат відрізняється від картини?
- Де ви бачили плакати? Як вважаєте, навіщо вони потрібні?

Плакат або **постер** — малюнок-повідомлення чи малюнок-звернення. Плакат розповідає про важливу проблему, закликає діяти чи інформує про щось. У плакатах з малюнком можуть поєднуватися фотографії та картини.

Подбай про море

Запропонуйте дітям зробити з однокласниками та однокласницями свій плакат про море.

- Порадьтеся з друзями, що важливе про море ви хочете розповісти однокласникам.

Презентуйте свою роботу — розкажіть про красу і велич моря, його тендітність, про бережне ставлення до нього.